

UPPSALA
UNIVERSITET

Programmeringsmetodik DV1

Programkonstruktion 1

Moment 10

Om sidoeffekter

In/utmatning och

imperativ programmering

Referentiell transparens

I ren funktionell programmering kan man byta "lika mot lika" utan att programmets funktion ändras. Detta kallas *referentiell transparens*. Orsaken är att en beräkning inte har någon *effekt* annat än att beräkna ett värde (om man bortser från tids/minnesåtgång).

$f\ x * g\ y$ kan bytas mot $g\ y * f\ x$.

$f\ x \wedge f\ x$ kan bytas mot `let`

```
    val fx = f x
  in
    fx^fx
  end
```

Det sista bytet lönar sig resursmässigt om beräkningen av $f\ x$ tar lång tid eller har ett stort objekt som värde.

Ett sådant byte kan t.o.m. göras automatiskt av ML-systemet.

Inmatning

Hittills har all in/utmatning av data gått via ML-systemets användargränssnitt. I praktiken räcker inte det – programmen måste *själva* kunna mata in/ut data – t.ex. till/från filer.

Låt oss anta att det finns en funktion `readLine` med spec.:

```
readLine x
TYPE : unit -> string
SIDE-EFFECTS: En rad läses från terminalfönstret.
POST: en sträng med den rad som lästs in.
EXAMPLE: readLine() = "Hej\n" om man skriver in
          raden "Hej\n" på tangentbordet.
```

Körexempel:

```
- readLine();
Hej, hopp.
> val it = "Hej, hopp.\n" : string
```

Sidoeffekter

Vad blir `readLine() ^ readLine()`? Låt oss anta att användaren först skriver raden "Hej" sedan "hopp".

(Varför slutar strängarna med `\n`?)

```
readLine() ^ readLine()  
—> "Hej\n" ^ readLine()  
—> "Hej\n" ^ "hopp\n"  
—> "Hej\nhopp\n"
```

Observera att `readLine() ≠ readLine()`!

Man kan alltså *inte* byta `readLine() ^ readLine()` mot

```
let val rl = readLine() in rl ^ rl end
```

Det beror på att `readLine` inte bara beräknar ett värde utan också *läser* en *ny* rad från terminalen vid varje anrop – `readLine` har en *sidoeffekt*. *Antalet* anrop och deras inbördes *ordning* blir viktig.

Sekvensering

När sidoeffekter finns blir beräkningsordningen mycket viktig. Tänk på att ML beräknar uttryck från vänster till höger (och inifrån och ut). Ibland kan man vilja beräkna flera uttryck efter varandra endast för deras sidoeffekter utan att bry sig om värdet.

För detta ändamål finns ML-konstruktionen

$$e_1 ; e_2 ; \dots ; e_{n-1} ; e_n$$

vars värde är värdet av e_n , men som dessutom först beräknar e_1 t.o.m. e_{n-1} .

$e_1 ; e_2 ; \dots ; e_{n-1} ; e_n$ är meningsfull bara om beräkningen av e_1 t.o.m. e_{n-1} har sidoeffekter.

(Obs att $;$ även avslutar uttryck som man matar in till ML. $;$ som sekvensoperator måste stå inom parenteser, `let..end` eller dylikt.)

Utmatning

```
print x
```

```
TYPE: string -> unit
```

```
SIDE-EFFECTS: x skrivs ut på terminalfönstret.
```

```
POST: ()
```

```
EXAMPLE: print "Hej\n" = () och skriver samtidigt  
          raden "Hej\n" på terminalfönstret.
```

```
print "Hej\n";print "Hej\n"
```

```
—> ();print "Hej\n" (och "Hej\n" skrivs ut.)
```

```
—> ();() (och "Hej\n" skrivs ut.)
```

```
—> ()
```

Alltså `print "Hej\n" = print "Hej\n"` – trots det kan man *inte* byta `print "Hej\n";print "Hej\n"` mot

```
let val ph = print "Hej\n" in ph;ph end
```

`print` beräknar inte bara ett värde utan skriver också på

terminalen. En *ny* rad skrivs vid varje anrop – `print` har en

sidoeffekt. *Antalet* anrop och deras inbördes *ordning* blir viktig.

In/utmatning i ML – `TextIO`

För in/utmatning (I/O) finns olika bibliotek i ML, bl.a. biblioteket `TextIO` för in- och utmatning av text. För att slippa skriva `TextIO` före alla namn på funktioner och värden i detta bibliotek kan man använda deklARATIONEN

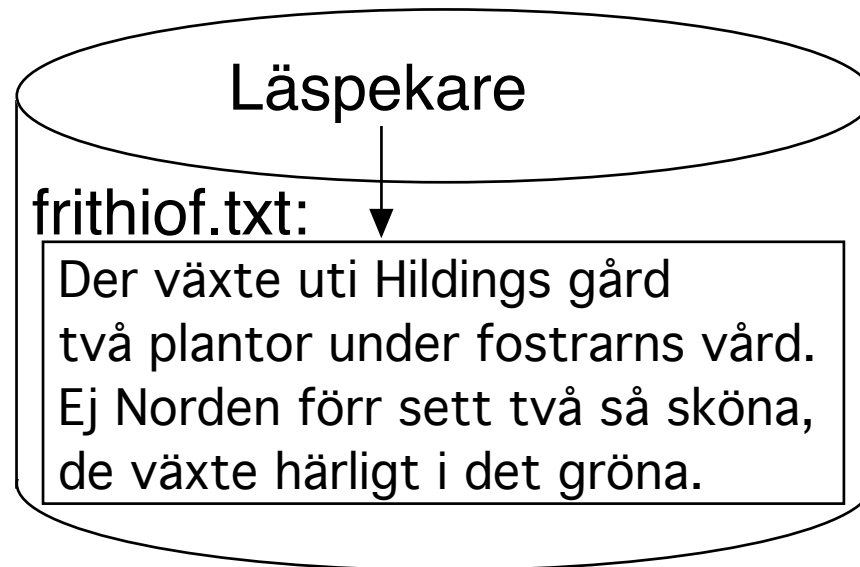
```
open TextIO;
```

i sitt program. Den gör att ML automatiskt söker i biblioteket `TextIO` efter namn den inte känner igen annars. (Detta fungerar med alla bibliotek, även t.ex. `String` och `List`.) Man kan använda flera `open`-deklARATIONER. Jag förutsätter i fortsättningen att man använt deklARATIONEN `open TextIO`.

(Obs! `open` är ingen ersättning för `load`.)

Strömmar

Vid I/O krävs omfattande administration, bl.a. skall filer lokaliseras och man behöver hålla reda på hur långt i en fil man har läst/skrivit.

`TextIO` finns abstrakta datatyper `istream` och `ostream` kallade *strömmar*. All information rörande I/O finns i strömmarna.

För I/O till terminalfönster finns i `TextIO` två fördefinierade strömmar `stdIn` av typ `istream` och `stdOut` av typ `ostream`.

Skapa strömmar

`openIn s`

`TYPE: string -> instream`

`PRE: s` skall vara namnet på en fil som finns.

`POST:` En `instream` kopplad till filen `s`.

`SIDE-EFFECTS:` Olika anrop till `openIn` ger olika strömmar.

`EXAMPLE : openIn "frithiof.txt"`

`openOut s : string -> ostream`

`PRE: s` skall vara namnet på en fil som går att skriva/skapa.

`POST:` En `ostream` kopplad till filen `s`.

`SIDE-EFFECTS:` Filen `s` skapas om den inte finns.

Olika anrop till `openOut` ger olika strömmar.

`EXAMPLE : openOut "nyfil"`

Ett urval funktioner för inmatning (1)

`inputLine is`

`TYPE: instream -> string`

`POST: Nästa rad från strömmen is (inkl. \n), eller tom sträng om inget kunde läsas (t.ex. filslut)`

`SIDE-EFFECTS: Läspekaren för is flyttas fram.`

Exempelfunktionen `readline` kan definieras så här:

```
fun readline() = inputLine stdIn;
```

`input1 is`

`TYPE: instream -> char option`

`POST: SOME c om nästa tecken i strömmen är c, NONE om inget kunde läsas (t.ex. filslut).`

`SIDE-EFFECTS: Läspekaren för is flyttas fram.`

`closeIn is`

`TYPE: instream -> unit`

`POST: ()`

`SIDE-EFFECTS: Avslutar användningen av strömmen is`

Ett urval funktioner för inmatning (2)

`inputAll is`

`TYPE: instream -> string`

`POST: Resterande text i strömmen is till filslut.`

`SIDE-EFFECTS: Läspekaren för is flyttas fram.`

`endOfStream is`

`TYPE: instream -> bool`

`POST: true om läsningen av strömmen is har nått
till slutet av filen, false annars.`

`SIDE-EFFECTS: inga.`

Exempel på inläsning från ström

```
(* readToList f
  TYPE: string -> string list
  PRE: f är namnet på en fil som kan läsas
  POST: En lista av raderna i filen f *)
fun readToList f =
  let
    (* readToListAux is
      TYPE: inStream -> string list
      POST: En lista av återstående rader i is *)
    (* VARIANT: återstående rader i is *)
    fun readToListAux is =
      if endOfStream is then
        (closeIn is; [])
      else
        inputLine is :: readToListAux is
  in
    readToListAux (openIn f)
  end;
```

Terminering av rekursion vid inläsning

När man läser in data från en ström i ett rekursivt program så bryts i allmänhet rekursionen av filslut. Man kan inte veta i förväg hur många rekursiva anrop som skall ske utan att veta hur strömmen ser ut. Det vet man normalt inte innan den är läst! Desutom är det principiellt omöjligt om man läser från en ström som skapas successivt (t.ex. en ström som läser från ett tangentbord.)

Som rekursionsvariant kan man ange t.ex.

(* VARIANT: oläst längd på strömmen is *)

Om funktionen läser från `is` och rekursionen avslutas vid filslut.

Två vanliga fel...

```
(* readToList f
  TYPE: string -> string list
  PRE: f är namnet på en fil som kan läsas
  POST: En lista av raderna i filen f *)
(* VARIANT: återstående rader i f *)
fun readToList f =
  let
    val is = openIn f
  in
    if endOfStream is then
      []
    else
      inputLine is :: readToList f
  end;
```

- `readToList` öppnar en ny ström vid varje anrop och läser därför första raden i filen om och om igen.
- Inga strömmar stängs någonsin.

Ett urval funktioner för utmatning (1)

`output(os, s)`

TYPE: `ostream*string -> unit`

POST: `()`

SIDE-EFFECTS: Strängen `s` skrivs ut på strömmen `os`.

`flushOut os`

TYPE: `ostream -> ()`

POST: `()`.

SIDE-EFFECTS: Skriver ut bufferten för strömmen `os`

`closeOut os`

TYPE: `ostream -> unit`

POST: `()`.

SIDE-EFFECTS: Avslutar användningen av strömmen `os`

Den inbyggda funktionen `print` skulle kunnat definieras så här:

```
fun print s = (output(stdOut, s); flushOut stdOut);
```

Ett urval funktioner för utmatning (2)

`output1(os,c)`

TYPE: `ostream*char -> unit`

POST: `()`

SIDE-EFFECTS: Tecknet `c` skrivs ut på strömmen `os`.

Tillägg till befintliga filer

`openOut` skapar en ny fil eller skriver över en befintlig fil. Man kan också vilja *lägga till* ny information i slutet av en befintlig fil.

`openAppend s`

TYPE: `string -> ostream`

PRE: `s` skall vara namnet på en fil som går att skriva eller skapa.

POST: En `ostream` kopplad till filen `s`.

SIDE-EFFECTS: Filen `s` skapas om den inte finns.

Skrivningen börjar i slutet av filen.

Olika anrop till `openAppend` ger olika strömmar.

Tillägg till filer – exempel

Om vi har en fil `testut.txt`, med innehåll:

```
Hej, Hopp  
I det gröna
```

och gör:

```
- val x = openAppend "testut.txt";  
> val x = <ostream> : ostream  
- output(x, "sade Frithiof\n");  
> val it = () : unit  
- closeOut x;  
> val it = () : unit
```

så kommer `testut.txt` att innehålla:

```
Hej, Hopp  
I det gröna  
sade Frithiof
```

I/O av annat än text

Vill man mata in/ut data av annan typ än `string` måste man omvandla den till till/från strängar först.

Omvandlingen måste man programmera själv om inte inbyggd funktion finns (t.ex. `Int.toString`)

Konvertering från strängar är besvärligt. I allmänhet har strängen olika typer av information blandade efter varandra, t.ex:

"beräkna 1+23*4 slut". Ur denna sträng skulle man vilja få: strängen "beräkna", talet 1, tecknet +, talet 23, tecknet *, talet 4, och strängen "slut".

Dessutom vill man kanske ha $1+23*4$ representerat som ett träd!

Detta problem kallas *syntaxanalys* eller *parsning*.

Parsning behandlas i senare kurser.

Metodik för utveckling av program med i/o

- Tänk *noga* på i vilken ordning saker och ting utförs
- Försök dela upp programmet i en del som utför all in/utmatning och en annan del som inte alls utför någon i/o.
- Testa alla data som läses in – lita inte på att de är riktiga!

För *interaktiva* program (program som arbetar i dialog med en användare) bör man dessutom tänka på:

- Programmet får inte kunna avbrytas pga fel så att användaren förlorar data.
- Tänk igenom dialogen med användaren – strukturera programmet efter den.

En kalkylator i ML

Skriv en enkel fyrfunktionskalkylator i ML! Den skall läsa in ett tal, en operation och ett tal till och visa resultatet. Därefter skall man kunna utföra "kedjeräkning" med nya operationer och tal.

Skriv ett tal: 3

Skriv en operation: +

Skriv ett tal: 4

Resultatet är: 7.0

Skriv en operation: +

Skriv ett tal: 5.2

Resultatet är: 12.2

Skriv en operation: c

Skriv ett tal: abc

Felaktigt tal!

Skriv ett tal: 3.5

Skriv en operation: d

Felaktig operation!

Skriv en operation: /

Skriv ett tal: 0

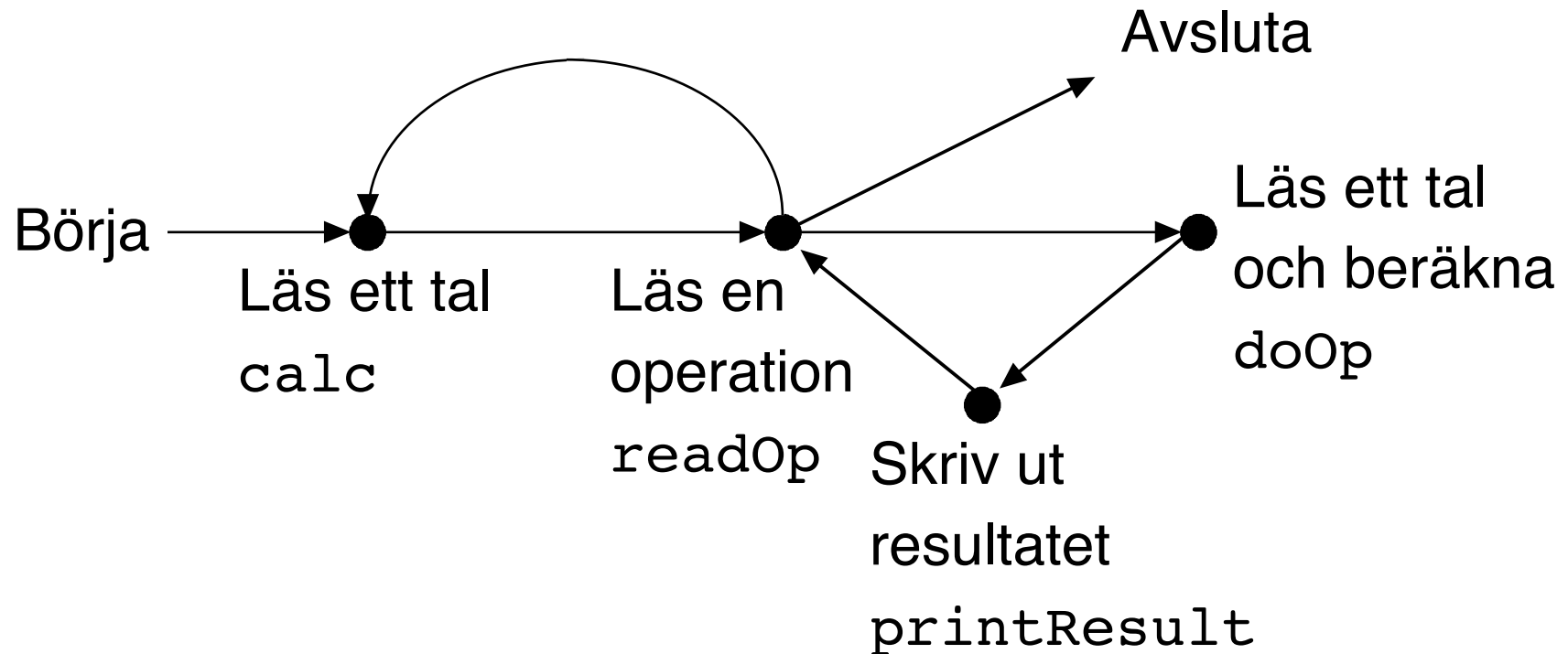
Fel!

Skriv ett tal: 0

Skriv en operation: q

Tillståndsdigram

När man planerar programmet kan man göra ett *tillståndsdigram* över dialogen.

Programmet skrivs som en *tillståndsmaskin* som motsvarar diagrammet. Varje tillstånd motsvaras av en funktion i programmet.

Programstrukturen

Programkoden visas i *top-down* ordning med huvudfunktionerna först och hjälpfunktionerna sist. I programfilen måste funktionerna ligga i motsatt ordning eftersom en funktion måste definieras innan de används.

Funktionerna i tillståndsmaskinen är ömsesidigt rekursiva.

Programmet inleds med deklARATIONERNA:

```
load "Real";  
open TextIO;
```

Tillståndsmaskinen (1)

```
(* calc x
  TYPE: unit -> unit
  SIDE-EFFECTS: Huvudfunktion i kalkylatorn *)
fun calc() = readOp(readNum())

(* readOp x
  TYPE: real -> unit
  SIDE-EFFECTS: Läser en operation i kalkylatorn
  *)
and readOp x =
  (print "Skriv en operation: " ;
   case inputLine stdin of
     "q\n" => ()
   | "c\n" => calc()
   | opr    => case selectOp opr of
                 SOME f => doOp(x,f)
                 | NONE => (print "Felaktig op.\n";
                           readOp x))
```


Tillståndsmaskinen (2)

```
(* doOp(x, f)
   TYPE: real*(real*real -> real) -> unit
   SIDE-EFFECTS: Läser en tal och utför en
                 operation i kalkylatorn *)
and doOp(x, f) =
  (printResult(f(x, readNum()))
   handle _ => (print "Fel!\n"; calc()))

(* printResult x
   TYPE: real -> unit
   SIDE-EFFECTS: Skriver resultat i kalkylatorn *)
and printResult x =
  (print ("Resultatet är: " ^
         Real.toString x ^ "\n");
   readOp x);
```

Välj operation

```
(* selectOp x
  TYPE: string -> (real*real -> real) option
  POST: Om x är namnet på en känd operation
        returneras SOME f, där f är en funktion
        som utför operationen. NONE annars.
  EXAMPLE: selectOp "+\n" = SOME (op +)  *)
fun selectOp "+\n" = SOME (op +)
  | selectOp "-\n" = SOME (op -)
  | selectOp "*\n" = SOME (op * )
  | selectOp "/\n" = SOME (op /)
  | selectOp _   = NONE;
```

Läs in tal

```
(* readnum x
   TYPE: unit -> real
   SIDE-EFFECTS: Läser från terminalen
   POST: Ett inläst flyttal *)
fun readNum () =
  (print("Skriv ett tal: ");
   case Real.fromString (inputLine stdin) of
     SOME x => x
   | NONE => (print "Felaktigt tal\n";
              readNum ()));
```

Återblick: ingenting ändras...

I ren funktionell programmering kan man aldrig ändra någonting – bara skapa nytt. Detta är en förutsättning för att byta "lika mot lika".

```
- val x = [1,2,3,4];  
> val x = [1, 2, 3, 4] : int list  
- rev x;  
> val it = [4, 3, 2, 1] : int list  
- x;                                     x är oförändrad efter  
> val it = [1, 2, 3, 4] : int list      anropet av rev x!
```

```
- val y = 1;  
> val y = 1 : int  
- fun f x = x+y;  
> val f = fn : int -> int  
- val y = 2;  
> val y = 2 : int  
- f 2;                                     f använder den gamla  
> val it = 3 : int                       bindningen av y!
```

Modifierbara celler

ML ger möjlighet att skapa datastrukturer som verkligen kan ändras. `ref` är en datatypskonstruktor som *nästan* beter sig som

```
datatype 'a ref = ref of 'a;
```

`ref 3` kallas en *referens* till värdet 3. (Kallas också cell, box, låda).

För att komma åt refererade värden använder man funktionen `!`

```
fun ! (ref x) = x;
```

`!x` kallas *dereferering* av `x`.

Referenser kan *ändras* med den infix funktionen `:=`:

```
r := v
```

```
TYPE: 'a ref*'a -> unit
```

SIDE-EFFECTS: Värdet i `r` ändras till `v`.

```
POST: ()
```

```
EXAMPLE: val x = ref 3;      !x = 3  
          x := 2;           Nu är !x = 2
```

Ingenting är säkert längre...

Använder man referenser så kan man i allmänhet inte längre byta "lika mot lika".

```
- val y = ref 1;  
> val y = ref 1 : int ref
```

y är nu bunden till en *referens* till ett heltal.

```
- val z = !y;  
> val z = 1 : int  
- fun f x = x+ !y;  
> val f = fn : int -> int
```

Obs. blank mellan + !

```
- y := 2;  
> val it = () : unit  
- z = !y;  
> val it = false : bool  
- f 2;  
> val it = 4 : int
```

y är nu *ändrad*

f använder det nya värdet!

Ändringar kan ske "bakom ryggen"

Anrop av funktioner med sidoeffekter kan förändra data –
beräkningsordningen blir kritisk.

```
(* bump x
   TYPE: int ref -> int
   SIDE-EFFECTS: Ökar innehåller i cellen x med 1.
   POST: Det nya värdet av x. *)
fun bump x = (x := !x + 1; !x);
```

```
- val x = ref 1;
> val x = ref 1 : int ref
- bump x;
> val it = 2 : int
- !x;
> val it = 2 : int
```

Obs att $(\text{bump } x) + !x$ och $!x + (\text{bump } x)$ beräknar olika värden!

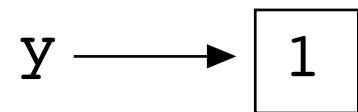
Bindningsomgivningar och lagret

- Definitioner (`val`, `fun`) *binder* identifierare till värden.
- Bindningar kan aldrig ändras.
- Bindningsomgivningar är en samling bindningar.
- Bindningsomgivningar kan skapas och försvinna.

Dessutom har ML ett *lager* (eng. *store*) som är en samling celler.

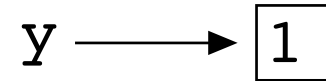
- `ref` skapar celler som *innehåller* ett värde
- Innehållet i celler kan ändras
- Lagret är en samling celler
- Det finns bara ett lager och det försvinner aldrig.

```
- val y = ref 1;  
> val y = ref 1 : int ref
```

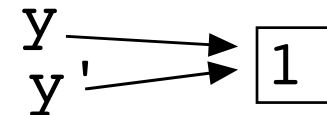

Likhet och olikhet hos celler

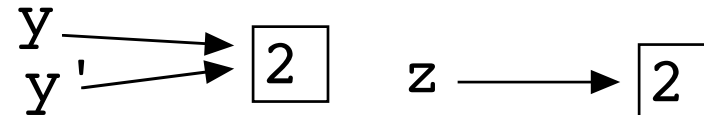
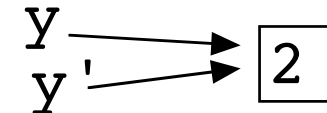
```
- val y = ref 1;  
> val y = ref 1 : int ref  
  
- val y' = y;  
> val y' = ref 1 : int ref
```



```
- y := 2;  
> val it = () : unit
```



```
- val z = ref 2;  
> val z = ref 2 : int ref
```



```
- y = y';  
> val it = true : bool  
  
- y = z;  
> val it = false : bool
```

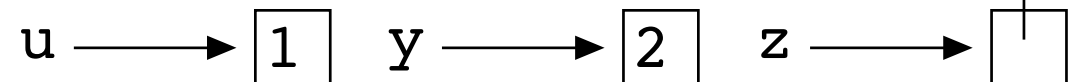
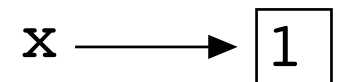
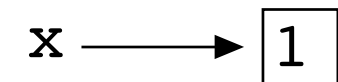
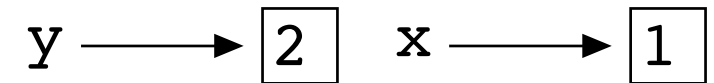
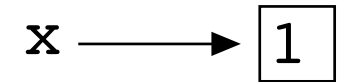
Referenser från celler till celler

```
- val x = ref 1;  
> val x = ref 1 : int ref
```

```
- val y = ref 2;  
> val y = ref 2 : int ref
```

```
- val z = ref x;  
> val z = ref ref 1 : int ref ref
```

```
- val u = ref (!x);  
> val u = ref 1 : int ref
```


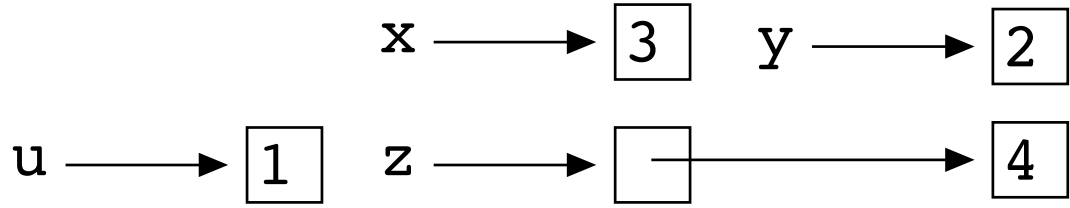
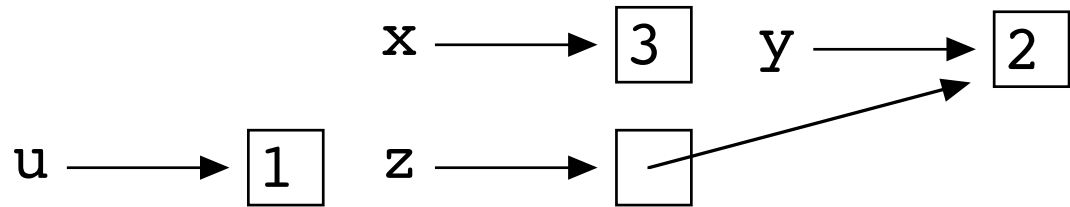
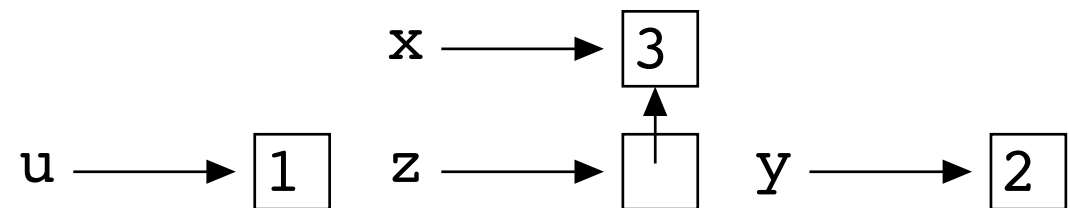
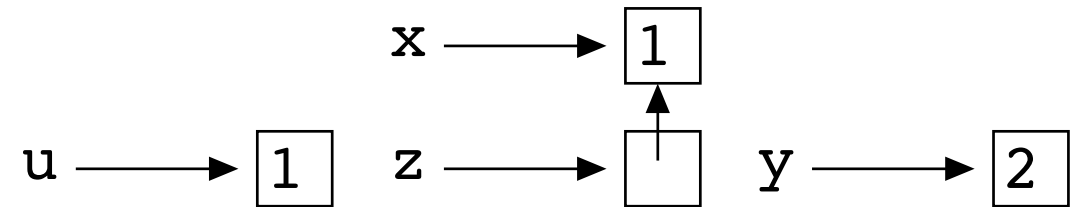
z får typ `int ref ref` – en *pekare* till en annan cell!

Referenser från celler till celler (forts.)

```
- !z := 3;  
> val it = () : unit
```

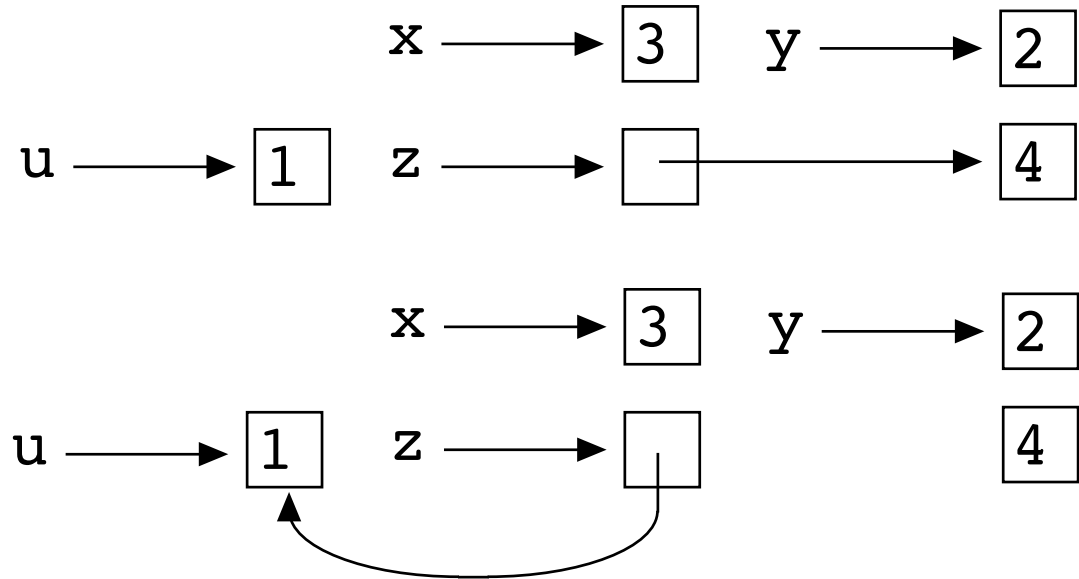
```
- z := y;  
> val it = () : unit
```

```
- z := ref 4;  
> val it = () : unit
```


Skräpsamling

```
- z := u;  
> val it = () : unit
```


Cellen med värdet 4 är inte åtkomlig längre – den har blivit *skräp*.
Skräp tas bort automatiskt med *skräpsamling* (garbage collection).
Alla sorters data i ML kan bli skräp – inte bara celler utan t.ex. listor – men fenomenet märks kanske tydligast med celler.
Tack vare skräpsamlingen fungerar det att ML-program arbetar med att ständigt konstruera nya objekt utan att någonsin ta bort gamla.

Imperativ programmeringsstil

I imperativ programmeringsstil arbetar man med att

- *ändra* innehållet i celler snarare än binda identifierare.
- utföra beräkningar i steg (*satser*) som har sidoeffekter, snarare än som uttryck. (Enkla uttryck är ofta *delar* av satser.)
- utföra upprepningar med *loopar* snarare än rekursion.

Imperativ programmeringsstil är det normala i programspråk som Pascal, C, Java...

Det som kallas "variabler" i dessa språk är normalt namngivna `ref`-celler.

Uttryck av `ref`-typ i ML motsvarar "Lvalues" i C – alltså något som kan *tilldelas* ett värde. C och andra imperativa språk derefererar (utför `!`-operationen på) variabler automatiskt när det behövs.

Ett imperativt program

```
(* absSqrt x
   TYPE: real->real
   POST: Kvadratroten av absolutbeloppet av x. *)
fun absSqrt(x) =
  let
    val x' = ref x
  in
    if !x' < 0.0 then
      x' := ~ (!x')
    else
      () ;  ; skiljer uttryck som fungerar som satser.
      Math.sqrt(!x')
  end;
```

Loopar

En loop *upprepar* ett uttryck (sats).

```
while e1 do e2
```

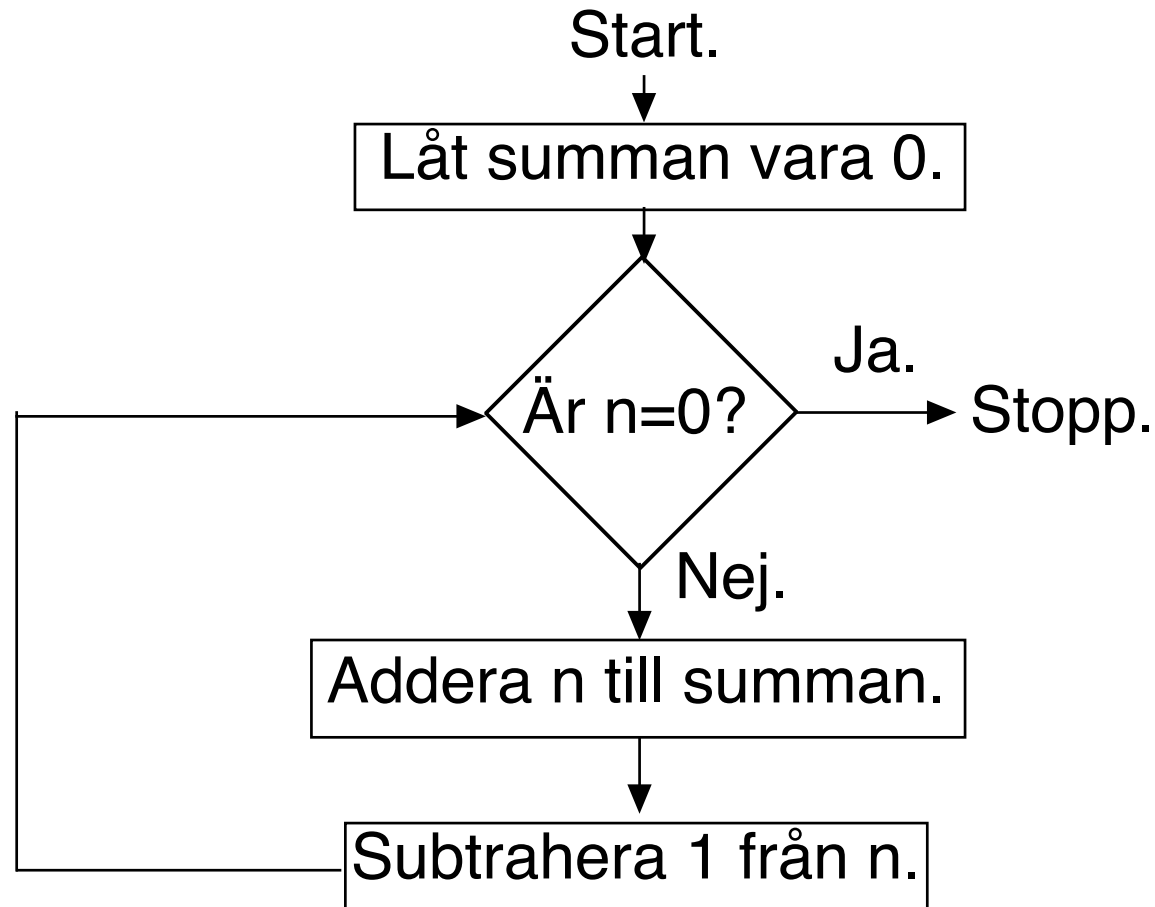
Uttrycket `e2` beräknas upprepade gånger så länge uttrycket `e1` beräknas till `true`. Värdet av `while` är alltid `()`.

Utan sidoeffekter är detta meningslöst eftersom `e1` och `e2` alltid skulle ge samma värden!

Detta uttryck innehåller en loop som skriver ut "Hej igen!" 10 gånger:

```
let
  val i = ref 1
in
  while !i<=10 do
    (print "Hej igen!\n";
     i := !i + 1)
end;
```

Analys av summeringsproblemet (repris)

Konstruktionen kallas för en *loop*.

(Det spelar ingen roll om vi adderar $n+\dots+0$ eller $0+\dots+n$)

Imperativ summeringsfunktion

```
(* sumUpTo
   TYPE: int -> int
   PRE:  x >= 0
   POST: 1+2+...+x   *)
fun sumUpTo x =
  let
    val n = ref x
    val sum = ref 0
  in
    while !n > 0 do
      (sum := !sum + !n;
       n := !n - 1);
    !sum
  end;
```

Samma funktion i funktionell variant:

```
fun sumUpTo n = if n = 0 then 0
                else n + sumUpTo(n-1);
```

Imperativ genomgång av listor

```
(* countGreater(x,g)
   TYPE: int list*int -> int
   POST: Antal element i x som är större än g *)
fun countGreater(x,g) =
  let
    val l = ref x
    val n = ref 0
  in
    while not (null(!l)) do
      (if hd(!l) > g then
         n := !n + 1
       else
         ();
       l := tl(!l));
    !n
  end;
```

countGreater imperativ och funktionell

```
fun countGreater(x,g) =      (* imperativ *)
  let
    val l = ref x
    val n = ref 0
  in
    while not (null(!l)) do
      (if hd(!l) > g then
        n := !n + 1
      else
        ();
       l := tl(!l));
    !n
  end;

fun countGreater(l,g) =      (* funktionell *)
  if null l then 0
  else (if hd l > g then 1 else 0)
        + countGreater(tl l,g)
```

Loopar och svansrekursion

```
(* Med loop *)
fun sumUpTo x =
  let
    val n = ref x
    val sum = ref 0
  in
    while !n > 0 do
      (sum := !sum + !n;
       n := !n - 1);
    !sum
  end;

(* Med svansrekursion *)
fun sumUpTo x = sumUpToAux(x, 0);
fun sumUpToAux(n, sum) = if n > 0 then
  sumUpToAux(n-1, sum+n)
else
  sum
```

Imperativ summering av flyttalsvektor

```
(* sumVector a
   TYPE: real vector -> real
   POST: Summan av elementen i a *)
fun sumVector a =
  let
    val sum = ref 0.0
    val i = ref 0
  in
    while !i < Vector.length a do
      (sum := !sum + Vector.sub(a,!i);
       i := !i + 1);
    !sum
  end;
```